

УДК 378.14:17.023.36

Прокопова О.П.

к.пед.н., доцент кафедри професійної освіти

E-mail: Prokopylia@mail.ru

Подільський державний аграрно-технічний університет

м. Кам'янець-Подільський

Повх О.Г.

викладач

ДНЗ Лісоводський професійно-аграрний ліцей

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Prokopova O.P.

Ph.D. (Pedag. sciences), Assoc. Prof.

E-mail: Prokopylia@mail.ru

State Agrarian and Engineering University in Podilya

Kamianets-Podilskyi

Povh O.G.

teacher

Regulations Lisovodskyy professional agrarian lyceum

E-mail: Prokopylia@mail.ru

FORMATION OF CULTURAL COMMUNICATION STUDENTS UNIVERSITY

Анотація

Вступ. У статті розглядається проблема підготовки майбутнього фахівця. В умовах соціальних, економічних і політичних перетворень, що відбуваються в нашому суспільстві, затребуваний людина з високим рівнем культури спілкування. У статті пропонується сукупність педагогічних засобів, спрямованих на вирішення цього завдання в освітньому процесі.

Методи. У роботі використано методи системного аналізу теоретичних джерел, загальнонаукові методи, а також результати авторського дослідження впродовж п'ятнадцяти років науково-педагогічної діяльності.

Результати. У статті досліджуються проблеми формування культури спілкування студентів у процесі їх професійного становлення, пропонується шляхи ефективного збагачення мови, формування ціннісного ставлення до мови в процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Перспективи. Потребують подальшого вивчення питання побудови моделі формування культури спілкування через мовні, мовленнєві, комунікативні компетентності студентів в умовах сучасного навчання у вищій школі.

Ключові слова: Мова, мовлення, культура мови, культура, спілкування, культура спілкування, система освіти, засоби навчання, форми навчання, методи навчання.

Abstract

Introduction. The problem of training future specialist. In terms of social, economic and political change taking place in our society, people demand a high level of culture communication. The article offers a set of teaching tools to address this problem in the educational process.

Methods. We used the methods of system analysis of the theoretical sources, methods, and results of the author's research over twenty years of scientific and pedagogical activities.

Results. The article deals with the problem of creating a culture of communication students during their professional development offered an effective way to enrich the language, the formation of value attitude to language in the study of humanities disciplines.

Discussion. Require for the study the issue of construction of model of cultural communication through language, speech, communicative competence of students in today's education in high school.

Keywords. Language, speech, culture, language, culture, communication, culture, communication, education system, training, learning, teaching methods.

Анотація

Вступ. В статті розглядається проблема підготовки майбутнього фахівця. В умовах соціальних, економічних і політичних трансформацій, що відбуваються в нашому суспільстві, потрібен людина з високим рівнем культури спілкування. В статті пропонується комплекс педагогічних засобів, спрямованих на вирішення цієї задачі в освітньому процесі.

Методи. В роботі використані методи системного аналізу теоретичних джерел, спілкування методи, а також результати авторського дослідження в період п'ятнадцяти років науково-педагогічної діяльності.

Результати. В статті досліджуються проблеми формування культури спілкування студентів в процесі їх професійного становлення, запропоновано шляхи ефективного збагачення мови, формування ціннісного ставлення до мови в процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Перспективи. Потрібно далі досліджувати питання побудови моделі формування культури спілкування через мовні, мовні, комунікативні компетентності студентів в умовах сучасної освіти в вищій школі.

Ключові слова: Мова, мовлення, культура мовлення, культура спілкування, культура спілкування, система освіти, методи навчання, форми навчання, методи навчання.

Актуальність. Культура спілкування – це особлива ознака, що характеризує освічених й інтелектуальних людей протягом багатьох століть. Конструктивне спілкування, обмін думками – необхідні складові будь-якого фахівця. Саме тому основною і важливою є культура спілкування в середовищі представників молодого покоління, які спрямовані на отримання якісної вищої освіти. Проблема формування культури спілкування, в широкому її розумінні, обумовлена необхідністю підвищення якості підготовки фахівців, так як засвоєння і застосування студентами загальнолюдських, гуманістичних, етичних цінностей і реалізація їх безпосередньо в спілкуванні, сприяють не тільки особистісному і духовному розвитку молоді людини, а й підвищують соціальні, професійні здібності фахівця. Сучасний випускник вищого навчального закладу, відповідно до державного освітнього стандарту, повинен відповідати високим вимогам щодо знань і вмінь у галузі культури спілкування. Тому, сьогодні неможливо вирішувати наукові завдання та будувати педагогічний процес без навчання студента особливостей спілкування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості формування культури спілкування, як феномен, досліджували Ш. Амонашвілі, О. Барабанщиков, В. Бенін, Н. Волкова, М. Воробйов, В. Гриньова, Т. Іванова, Є. Ільїн, О. Кобенко, І. Ковальова, Н. Крилова, Н. Кузьміна, А. Макаренко, Л. Нечепоренко, В. Слєптонін, В. Суханцева, В. Сухомлинський, В. Шаталов та ін.

Аналіз літератури з проблеми культури спілкування засвідчив, що спілкування як комплексний феномен досліджували: з погляду міжособистісних стосунків (О. Бодалев, П. Вацлавик, Д. Джонсон), спільної діяльності (Г. Андрєєва, А. Коваленко, М. Корнев, М. Пірен), структури діалогу (М. Ночевник, В. Семиченко, В. Ціба), у взаємозв'язку з

різними видами діяльності (П. Дерінг, Г. Костюк, О.О. Леонтьєв).

Аналіз науково-методичних праць дає змогу досконаліше вивчити питання українського мовленнєвого етикету як складової розвитку культури спілкування (Н. Бабич, М. Білоус, А. Коваль, Л. Мацько, М. Пентилюк, М. Стахів, М. Стельмахович). У дослідженнях М. Вашуленка, Л. Варзацької, Н. Голуб, І. Гудзик, Н. Дикої, О. Хорошковської, Г. Шелехової розглядалися методики формування й розвитку комунікативної компетентності школярів та які дають змогу констатувати, що культура спілкування ґрунтується на знаннях мовного матеріалу, уміннях спілкуватися у всіх видах мовленнєвої діяльності. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти, зосереджуючись на таких поняттях, як культура слухання, культура читання, культура говоріння, культура письма. Однак теоретичні засади формування культури спілкування у підготовці студентів не знайшла належного висвітлення.

Метою даної статті є продемонструвати шляхи реалізації функціонально-стилістичного підходу й ознайомити з методичною системою формування культури спілкування усного й писемного мовлення студентів вищих навчальних закладів у системі сучасної освіти.

Методологія. У роботі використано методи системного аналізу теоретичних джерел, загальнонаукові методи, а також результати авторського дослідження впродовж п'ятнадцяти років науково-педагогічної діяльності.

Результат. Однією з ефективних форм удосконалення культури спілкування студентів вищих навчальних закладів є демонстрація кращих зразків усного і писемного мовлення, а також формування та удосконалення навичок культури мовлення студентів під час вивчення дисциплін гуманітарно-технічного циклу. Залучення студентів до відповідного роду діяльності доцільно розпочинати уже з перших курсів.

У період студентського періоду (віку) особливо виражена проблема вибору життєвих цінностей, а несформована система моральних орієнтирів студентської молоді може спрямовувати її до найрізноманітніших впливів. Перше місце посідають - цінності споживання. Доброта, милосердя, порядність, ввічливість та інші моральні цінності спілкування залишаються осторонь. Поступово створюється образ молодого покоління, яке вбирає в себе негативний, нігілістський настрій до культури. Поняття «культура» (від «cultūra» - «обробляти, обробляти»), як складний феномен, немає однозначного тлумачення і постає у вигляді сукупності матеріальних і духовних цінностей. В інших визначеннях даного поняття підкреслюється її (культури) двоїстість: з одного боку, культура - світ соціального досвіду людини, накопичених вічних матеріальних і духовних цінностей; з іншого - якісна характеристика людської діяльності [3,4,6]. Поняття «спілкування» також відрізняється складним і багатостороннім розумінням. Існують різні підходи у тлумаченні «спілкування». Сьогодні досить поширений погляд, що розвинений у працях Г.М. Андреевої. Відповідно до цього підходу спілкування виступає як складний процес, що включає в себе передачу і обмін інформацією, взаємодія, взаєморозуміння людей у сформованій системі суспільних відносин [1. с.160]. Культура й спілкування в своєму розвитку знаходяться в діалектичній єдності. Спілкування сприймається як необхідна умова виробництва культурних цінностей, в т. ч. і людини, як спосіб буття культури. М.С. Каган зауважує: «міжсуб'єктна взаємодія - істинний продукт і «механізм» культури» [4. с 245]. Постійно взаємодіючи, інтегруючись один з одним, поняття «спілкування» і «культура» утворюють нове в змістовному і структурному плані поняття «культура спілкування». Беручи за основу соціально-філософський підхід до суб'єктів культури спілкування, можна виділити такі рівні:

- людство в цілому;
- окреме суспільство;

- соціальна група;
- конкретна особистість.

Таким чином, культура спілкування – це ступінь розвитку духовних багатств у сфері людських взаємин: гуманістичних принципів і цінностей, етичних і етикетних норм, системи знань усфері спілкування, певний рівень оволодіння ними, і ступінь їх використання. У процесі оволодіння духовним багатством суспільства в сфері спілкування відбувається перетворення зовнішніх форм регулювання поведінки людини у внутрішні: вимоги суспільства стають знаннями, переконаннями, потребами, звичками, які в єдності з емоційно-вольовими якостями забезпечуючи єдність суспільних вимог і поведінки людини. Виходячи з цього, можна розглядати культуру спілкування особистості як складне особистісне утворення, що характеризується ступенем засвоєння, прийняття, застосування і збагачення особистістю духовних багатств суспільства в сфері спілкування (цінностей, норм, наукових знань). Вивчивши функції культури спілкування, можна зробити висновок про те, що вона є невід'ємною складовою культури суспільства і культури особистості зокрема. Культура спілкування виконує ряд надзвичайно важливих функцій: сприяє залученню індивіда до культурного досвіду людства, формує провідні риси духовного світу особистості, створює в спілкуванні оптимальні умови. З педагогічної точки зору, у структурі культури спілкування особистості виділяють три основних компоненти, гармонійне поєднання яких забезпечує їх ефективне функціонування.

1. Когнітивний компонент створює знання в галузі загальних положень про культуру спілкування, етики, етикету, психології спілкування.

2. Особистісно-значущий компонент демонструє значення культури спілкування для індивіда, яке знаходить своє вираження в бажаннях, інтересах, ідеалах, ціннісних орієнтаціях, переконаннях особистості.

Відсутність усвідомлення корисності культури спілкування як цінності призводить до того, що індивід, якщо і дотримує культурні норми спілкування, то робить це всупереч своєму потягу й інтересам. Особистість в цьому випадку «кориться нормі, але не прагне до неї» (С.Л. Рубінштейн). Тільки коли суспільно значиме стає особистісно значущим, лише тоді культурні вчинки стають не просто обов'язком, а й потребою [8. с. 157].

3. Поведінковий компонент характеризує реалізацію засвоєних цінностей, норм, знань на практиці, в ситуаціях повсякденного спілкування, включає в себе вміння культурної взаємодії, рефлексію культурної сторони спілкування, творче ставлення до спілкування.

У разі відсутності даного компонента, коли отримана ззовні інформація зберігається у внутрішньому багажі знань особистості й не використовується в житті, культурі спілкування, тоді вона втрачає будь-який сенс. Отже, в процесі засвоєння культури спілкування соціуму, відбувається зміна позиції особистості: від ролі стороннього спостерігача до зацікавленості, від зацікавленості до готовності й переконаності, а потім і до діяльності, що відповідає системі міжнародного досвіду спілкування. Роль спілкування студентського періоду пов'язана з трьома основними завданнями:

- формуванням особистісної самостійності;
- професійної самосвідомості і засвоєнням основ майбутньої професії;
- дієвої орієнтації в стосунках із протилежною статтю;
- виборі партнера для майбутнього сімейного життя.

У процесі навчання, куди включена особистість, часто постає проблема особистісного вибору, що вимагає усвідомлення своєї позиції і прийняття того чи іншого

відповідального рішення. Саме в цей період особливого значення для студента набуває спілкування з однокурсниками. Навчальна група для студента - це центр, який концентрує його суспільні зв'язки. Рівень культури спілкування є результатом наступних об'єктивних факторів: а) економічних, б) соціально-політичних, в) демографічних, г) релігійно-культурних, д) стану освітнього середовища і т.д. Суб'єктивну основу рівня культури спілкування складають конкретні параметри особистості: спрямованість, освіченість, вихованість, соціалізація, загальна культура, розвиненість психічних процесів і властивостей особистості. При цьому формування установок толерантності молоді людини в міжособистісному спілкуванні є пріоритетним завданням. Успішному вирішенню даної задачі буде сприяти дотримання комплексу організаційно-педагогічних вимог:

- проектування педагогічної діяльності з урахуванням структури й змісту культури спілкування, можливостей освітнього процесу;

- реалізація завдань виховання культури спілкування, що ґрунтуються на принципах гуманізму, діалогу культур, співтворчості суб'єктів взаємодії освітнього процесу;

- прищеплення цілісності знань про толерантність як ціннісної якості, що обумовлює адекватний зміст виховного процесу;

- застосування форм і методів виховання проблемно-пошукового, імітаційно-рольового характеру, що сприяють позитивній міжособистісній взаємодії. Реалізація завдань виховання культури спілкування, що ґрунтується на принципах гуманізму, діалогу культур, співтворчості суб'єктів взаємодії освітнього процесу, дозволяє здійснити діалогову взаємодію студентів, що забезпечує їх взаєморозуміння і духовне взаємозбагачення як представників різних культурних спільнот, затвердити цінність людини як особистості, її права на свободу, розвиток і прояв своїх здібностей, сприяти розвитку ініціативи і самостійності вихованців, спільному творчому рішенню викладачем і студентами проблем, що виникають. На заняттях створюється така форма організації змісту навчального матеріалу, за допомогою якої педагогу вдається створити творчу ситуацію, прямо або побічно задати мету, умови і вимоги навчально-творчої діяльності, в процесі якої студент активно опановує знання, вміння, навички, розвиває творчі здібності. Позитивна взаємодія студентів-представників різних культур досягається за допомогою форм і методів проблемно-пошукового, імітаційно-рольового характеру при формуванні структурних компонентів: когнітивного, особистісно-значущого і поведінкового. При формуванні когнітивного компонента культури спілкування використовуються такі форми й методи: лекція, прес-конференція, в процесі якої викладач пропонує студентам задати свої питання із теми.

- Лекція викладається не як відповіді на питання, а як зв'язний текст, у ході викладу якого формуються відповіді. В кінці лекції викладач здійснює аналіз запитань як відображення інтересів і знань студентів.

- Пізнавальна гра, наприклад, «Діалог культур», «Агент», застосування якої передбачає створення спеціальних ситуацій, які моделюють реальність, в яких могли б опинитися студенти в житті. Особистісно-значимий компонент реалізується за допомогою семінару-дискусії, коли на обговорення виносяться актуальні проблемні питання. Спочатку студенти індивідуально їх обмірковують, потім утворюють пари й малі групи, в яких ці питання обговорюються. Особливість полягає в тому, що в процесі обговорення питань в парах, складаються певні стійкі думки, й дискусія в малій групі буде уже більш осмисленою. В кінці заняття відводиться час для загально-групової дискусії.

- Рольова гра, наприклад, «Чарівна крамниця», «Групова картинка», в якій відбувається певна ситуація і програвся поведінка людини в певних обставинах.

Основне завдання гри - навчити студента орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях, давати об'єктивну оцінку своєї поведінки, встановлювати контакти, вміти ставати на позицію іншого. Формування поведінкового компонента досягається такими формами й методами як семінар та проблемні ситуації, що передбачає розгляд проблемних ситуацій, які можуть виникати під час спілкування з представниками різних культур, національностей, конфесій, соціальних груп, поглядів. Завдання студента: вибудувати модель своєї поведінки, знайти найбільш оптимальне та правильне рішення виходу із ситуації, що склалася.

- Вправи, наприклад «Павутина забобонів», «Перетворення», «Я - висловлювання, Ти - висловлювання», спрямовані на розвиток трьох сторін спілкування, що виявляються одночасно (комунікація, інтеракція, перцепція). В результаті застосування зазначених форм і методів позитивна взаємодія учасників освітнього процесу виявляється у співпраці (характеризується рівністю позицій в спілкуванні, «почуттям партнера», умінням прийняти його таким, яким він є, відсутністю стереотипності в сприйнятті інших), компромісі (має на увазі спільне визначення цілей діяльності, спільне її планування, розподіл сил і засобів на основі можливостей кожного) і пристосуванні (передбачається в тих випадках, коли позиція партнера є прийнятною, характеризується увагою до партнера, емоційною стабільністю по відношенню до суб'єкта взаємодії).

Висновки. Формування культури спілкування має ґрунтуватися на ідеях гуманізації фахової освіти. Гуманістичні засади процесу формування культури професійного спілкування передбачають насамперед його спрямованість на формування позитивного наповнення особистості. Добираючи форми та методи навчання й виховання основна увага повинна приділятися індивідуальності студента: його унікальності й неповторності, власному досвіду, мотивації і готовності до оволодіння новими знаннями та компетенціями.

Список використаних джерел

1. Андреева, Г.М. Социальная психология. [Текст]. - М.: МГУ, 1980.- 415 с.
2. Бутенко, Н.Ю. Комунікативні процеси у навчанні [Текст]: Підручник. / Н.Ю.Бутенко – К.: КНЕУ, 2004. – 383 с.
3. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: підручн [Текст] / Зязюн І.А., Крамушенко Л.В. та ін.; за ред. Зязюна І.А. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. – К., 2004. – С. 59- 60, 66-67.
4. Каган, М.С., Эткінд А.М. Общение как ценность и как творчество [Текст] // Вопросы психологии.- 1988.- № 4.- 340 с.
5. Комаров, В.П. Культура межнационального общения учащихся [Текст].- Оренбург: ОГУ, 1999.- 130 с.
6. Крылова, Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста [Текст].- М.:ВШ, 1990.- 140 с.
7. Ортинський, В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [Текст] / В. Л. Ортинський. – К.: «Центр учбової літератури», 2009. – С. 443.
8. Рубинштейн, С.Л. Проблемы общей психологии [Текст].- М.: Педагогика, 1976. - 416 с.
9. Соколова, В.В. Культура речи и культура общения [Текст]. – М.: Просвещение, 1995.- 190с.

References

1. Andreeva, G.M. (1980). Sotsialnaya psihologiya [Social Psychology]. Moskva, Rossiya. [in Russian].
2. Butenko, N.Yu. (2004). Komunikativni protsesi u navchanni. [Communication processes in learning]. Kiiv, Ukraina. [in Ukrainian].
3. Zyazyun, I.A. (2004). Pedagogichna maysternist. [Pedagogical skills]. Kiiv, Ukraina [in Ukrainian].

-
4. Kagan, M.S. (1988). Obshchenie kak cennost' i kak tvorchestvo [Communication as a value and as a creative]. Kiïv, Ukraïna [in Ukrainian].
 5. Komarov, V.P. (1999). Kul'tura mezhnacional'nogo obshcheniya uchashchihsya. [The culture of interethnic communication uchashchihsya]. Orenburg, Rossiya. [in Russian].
 6. Krylova, N.B. (1990). Formirovanie kul'tury budushchego specialista. [Formation of culture of the future specialist]. Moskva, Rossiya [in Russian].
 7. Ortins'ki, V. L. (2009). Pedagogika vishchoï shkoli. [Pedagogy of high school]. Kiïv, Ukraïna [in Ukrainian].
 8. Rubinshtejn, S.L. (1976). Problemy obshchej psihologii [Problems of general psychology]. Moskva, Rossiya [in Russian].
 9. Sokolova, V.V. (1995). Kul'tura rechi i kul'tura obshcheniya. [The culture of speech and culture obscheniya]. Moskva, Rossiya [in Russian].